

Melita POLER KOVAČIČ
Fakulteta za družbene vede,
Univerza v Ljubljani

Smilja Amon, Karmen Erjavec
**Slovensko časopisno izročilo 1:
od začetka do 1918**
Založba FDV, Ljubljana 2011,
str. 199, 23.00 EUR
(ISBN 978-961-235-560-9)

V Sloveniji imamo kljub uveljavljeni tradiciji znanstvenega raziskovanja na področju novinarskih študij in skoraj polstoletni tradiciji univerzitetnega študija novinarstva pomanjkanje raziskav o zgodovini novinarstva. Delo Smilje Amon in Karmen Erjavec zapolnjuje vrzel pri raziskovanju slovenskega časopisnega izročila od začetka do leta 1918.

Avtorici postavljata ključne mejnike slovenskega časopisnega razvoja v obravnavanem obdobju, vendar jima ti služijo zgolj kot zgodovinsko ogrodje, znotraj katerega skušata razložiti zgodovinske okoliščine, kompleksno družbeno, politično, ekonomsko in kulturno okolje ter vlogo ključnih posameznikov pri izdajanju določenih časopisov in izvajanju novinarske prakse.

Prvo poglavje je posvečeno *obdobju predhodništva* od 7. do konca 16. stoletja, v katerem so se oblikovali nastavki za razvoj slovenskega časopisja. Avtorici ugotavljata, da se je zaradi posebnosti oblikovanja slovenskega jezika začelo pozno. Informativne prvine so se pojavljaje že v ljudskem izročilu, v zapiskih v samostanih, v koledarski in pratikarski

dejavnosti slovenskih protestantskih piscev. Za zametek periodike v slovenskem jeziku štejemo Trubarjev *Ta slovenski kolendar kir vselej terpi* iz leta 1557. Trubarjevo publicistično delo je dopolnjevala plodna novinarska dopisniška dejavnost: svojim pismom je pogosto prilagal *cedule*, v katerih je za nemške bralce poročal o pomembnih zadevah na Slovenskem in širše.

Ker je bila nemščina stoletja uradni in pogovorni jezik na Slovenskem, je posebno poglavje namenjeno časopisju v nemškem jeziku, ki je vplivalo na razvoj slovenskega časopisja in javnosti. Avtorici v drugem poglavju obravnavata časopisje v nemškem jeziku, ki je bilo zasnovano po avstrijskih vzorcih, namenjeno uradni in izobraževalni, ki so za komuniciranje uporabljali nemški jezik. Najbolj pozitivno vlogo je odigralo v prvem obdobju konstituiranja slovenske javnosti in novinarstva. Njegova moč in vpliv sta zamrla do konca 19. stoletja.

V tretjem poglavju avtorici predstavljata *obrnitiško obdobje*, ki je potekalo od konca 18. do sredine 19. stoletja. Zanj so bili značilni obrtniški način tiskanja, nizke naklade ter skorajda avtorsko pisanje in urejanje časopisov. Idejni vpliv časopisov je bil omejen na peščico privržencev. Leta 1797 je začel izhajati prvi časopis v slovenskem jeziku – *Lublanske novice*. Izšle so iz pratikarske tradicije ter se vsebinsko in uredniško zgledovale po nemških časopisih. Vodnik je pokazal uporabnost slovenskega jezika v časopisju, zato je gotovo začetnik

časnikarske tradicije oziroma obstoja slovenščine v časopisju. Po prenehanju njihovega izhajanja leta 1800 so na Slovenskem kar 43 let – vse do *Kmetijskih in rokodelskih novic* – izhajali le časopisi v nemščini.

Najobsežnejše je četrto poglavje, v katerem avtorici raziskujeta *obdobje industrijske stopnje razvoja* od sredine 19. do sredine 20. stoletja. V njem se je slovensko časopisje izjemno razmahnilo, saj je industrijski značaj produkcije odprl pot k množicam in povzročil prestrukturiranost v množični medij. Leta 1843 so začele izhajati *Kmetijske in rokodelske novice*, prvi slovenski poljudnoznanstveni časopis, ki je kmalu prerasel zasnove okvire in se povzpел v osrednji slovenski tednik. Njegova novinarska plat je bila do leta 1848 še na obrtniški ravni: avtorski pečat urednika Bleiweisa je bil močno zaznaven, naklade so bile nizke in vsebina domoljubno »domačijsko« naravnana. V času marčne revolucije 1848 so se iz poučno-domovinskega lista spremenile v političnega. To je bil kakovostni preskok tudi za slovensko novinarstvo, ki z letom 1848 že kaže značilnosti industrijskega razvoja. *Kmetijske in rokodelske novice* so politično vzgajale srednjega in velikega kmeta, a tudi podeželsko ter mestno prosvetno in cerkveno izobraženstvo. Bile so prvi množični časopis ter so s svojim programom vplivale na idejno in mnenjsko polarizacijo slovenske javnosti. Pomembne so tudi zaradi uporabe strokovnega izraza, saj so vplivale na razvoj poljudnoznanstvene publicistike.

Z revolucijo leta 1848 so v slovensko časopisje vstopile nacionalne in politične vsebine. Slovensko politično javnost so oblikovala na novo ustanovljena glasila političnih strank. Osrednja slovenska dnevnik *Slovenski narod* in *Slovenec* sta pridobivala družbeno in politično moč ter vplivala na bipolarno strukturiranost slovenske javnosti. Delavski časopisi so podpirali stanovske in politične programe delavsko-političnih organizacij. Časopisje je prispevalo k oblikovanju tudi drugih javnosti, na primer kulturne, znanstvene, gospodarske, športne itd. Vzporedno in znotraj politične javnosti so nastajale tudi druge javnosti, najbolj razvita med njimi je bila literarna javnost.

V knjigi avtorici pokažeta, kako je cerkvena, upravna in ozemeljska razdrobljenost slovenskega etničnega prostora povzročila, da se je slovensko časopisje razvijalo v okvirih, ki so jih narekovale tuje oblasti. V več kot dvesto letih svojega obstoja je bilo slovensko časopisje vedno nekje na obrobju državno-družbene pozornosti. V obstoječih državnih okvirih je o njegovem razvoju in svobodi odločala oblast, na katero slovenska javnost ni imela večjega vpliva. Prav tuja državna regulativa je odločilno vplivala na slovensko časopisje, na število in vsebino časopisov, njihovo programsko usmerjenost, naklado in novinarsko produkcijsko prakso. Jezikovna, kulturna in politična emancipacija so imele prednost pred razvojem novinarskega časopisnega jezika, stila, žanrov, oblike, produkcijske prakse ipd. Še na začetku 20.

stoletja so slovenski časopisi uporabljali oblike novinarskega sporočanja, ki so bile komaj primerljive z zahodnimi. Tudi zunanje podobe slovenskih časopisov so zaostajale za časopisi v tujini.

Delo Smilje Amon in Karmen Erjavec je plod dolgotrajnega zbiranja in natančnega razvrščanja podatkov, a obenem tudi njihove interpretacije na višji ravni, tj. kritične analize in premišljenega umeščanja v širše družbene okoliščine. Izhodišče avtoric je, da zgodovina časopisov ni zgolj zgodovinska predstavitev biografij velikih mož, ki so ustvarili medijske mejnike. Tako sta se uspešno izognili pogosti napačni obravnavi zgodovine novinarstva, ki temelji na biografiji vplivnih urednikov in novinarjev. Ti so običajno predstavljeni kot dehumanizirani in izolirani posamezniki, ki so v življenju delali samo dobro, družbene okoliščine njihovega življenja pa so zanemarjene. Avtorici na primeru protireformacije, ki je za več kot dvesto let zavrla razvoj slovenskega časopisja, ponazarjata, kako napačno je razumevanje zgodovine kot linearnega poteka posameznih stopenj razvoja. Zgodovina (slovenskega) časopisja ni zgodovina kontinuiranega napredka v razvoju časopisja. Namesto pristopa, ki bi razvoj slovenskega časopisja obravnaval linearno kronološko, sta avtorici izbrali kritičen in kontekstualiziran pogled na zgodovino. In prav tak pristop k zgodovini je nujen za poglobljeno razumevanje sodobnega novinarstva in tudi utemeljeno sklepanje o poteh njegovega razvoja. Povedano

z besedami Hanna Hardta in Bonnie Brennen – zgodovina je več kot zgolj rekonstrukcija preteklosti, je izkustvo njenih učinkov in artikulacija takega soočenja s preteklostjo. Ker je novinarstvo družbena dejavnost, je treba njegovo zgodovino proučevati v luči novinarske produkcije, novinarskih prispevkov in njihove recepcije ter družbenih, kulturnih in ekonomskih razmer dela. Treba je razkriti vsakdanjo prakso novinarjev ter tudi družbene, kulturne in ekonomske okvire novinarskega dela.

Knjiga *Slovensko časopisno izročilo 1: od začetka do 1918* pomembno prispeva k razumevanju razvoja slovenskega časopisja in novinarstva ter spoznavanju tradicij, ki so ga oblikovale. Odstira nam pogled na širše družbene značilnosti prostora in časa, v katerem se je novinarstvo razvijalo. Tak vpogled je še posebej tehten v času, ko del znanstvene literature v iskanju skupnih temeljev novinarstva zavrača obstoj in pomen razlik med tradicijami, skupno osnovo pa prepozna v zgledu, ki je v novinarskih študijah znan pod imenom anglosaksonski model. Iz takih pogledov se porajajo zaključki o vseobsegajoči globalizaciji, predlogi skupnega etičnega kodeksa in univerzalne medijske (samo)regulacije, zamisli o novinarskih žanrih in načinih ubesedovanja, ki so slovenski tradiciji tuje in – v duhu domnevne univerzalnosti – vsiljene. V času, ko mnogi iščemo poti iz krize novinarstva, je poznavanje izročila slovenskega časopisja in zgodovine novinarstva bistvenega pomena.